

NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ, SUSIJUSIŲ SU NARKOTINĖMIS IR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS, KVALIFIKAVIMO YPATUMAI TEISMŲ PRAKTIKOJE

Aurelijus Gutauskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4584
Elektroninis paštas a.gutauskas@lat.lt

Pateikta 2013 m. birželio 10 d., parengta spausdinti 2013 m. liepos 15 d.

doi:10.13165/JUR-13-20-2-19

***Anotacija.** Straipsnyje nagrinėjamos nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimo problemos teismų praktikoje. Autorius paliečia tik kai kurias Baudžiamojo kodekso 259 ir 260 straipsniuose nustatytų nusikalstamos veikos sudėties požymių baudžiamojo teisinio vertinimo problemas. Autorius sutelkia dėmesį į Baudžiamojo kodekso 259 straipsnio ir Baudžiamojo kodekso 260 straipsnio atribojimo kriterijų paiešką tiek baudžiamosios teisės teorijoje, tiek ir teismų praktikoje. Ypatingas dėmesys skiriamas nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, atskleidimo procesui, taikant nusikalstamos veikos imitavimo modelį.*

***Reikšminiai žodžiai:** narkotikai, psichotropinės medžiagos, baudžiamoji atsakomybė, nusikalstamų veikų kvalifikavimas.*

Įvadas

Pastaruoju metu narkotikai pripažįstami viena iš grėsmių nacionaliniam saugumui, kadangi neteisėta prekyba narkotikais griaunančiai veikia valstybių ekonominę ir politinę sferas, daro poveikį žmonių fizinei ir psichinei būklei, sunaikina žmogų kaip asmenybę, kelia pavojų genofondui, prastėja dvasinis ir kūrybinis visuomenės potencialas, ji daro poveikį ir kitoms visuomenės bei valstybės gyvavimo sritims. Narkomanija – galingas kriminogeninis veiksnys, skatinantis įvairių rūšių nusikaltimų, tarp jų ir organizuoto nusikalstamumo, augimą, kuris tampa vis grėsmingesnis, įgauna transnacionalinį pobūdį ir yra tiesiogiai susijęs su iš šio verslo įgytų pinigų ir turto legalizavimu, narkotikų kontrabanda, korupciniais nusikaltimais ir tarptautiniu terorizmu.

Būtinybė užkirsti kelią su narkotikais susijusiems nusikaltimams Europos politikos darbotvarkėje yra iškelta kaip vienas svarbiausių prioritetų. Tuo tarpu esamoje ES kovos su narkotikais strategijoje šis tikslas laikomas viena pagrindinių veiklos sričių, padėsiančių visapusiškai užtikrinti plačiosios visuomenės saugumą.

Vienu svarbiausių Europos Sąjungos kovos su narkotikais teisės aktų yra Europos Sąjungos kovos su narkotikais strategija (2013–2020 m.)¹. Ši kovos su narkotikais strategija pirmiausia grindžiama pagrindiniais ES teisės principais ir visais atžvilgiais ja remiamos vertybės, kuriomis grindžiama Sąjunga: pagarba žmogaus orumui, laisvė, demokratija, lygybė, solidarumas, teisinė valstybė ir žmogaus teisės. Ja siekiama apsaugoti ir gerinti visuomenės bei kiekvieno asmens gerovę, apsaugoti visuomenės sveikatą, užtikrinti aukštą plačiosios visuomenės saugumo lygį ir subalansuotai, integruotai bei laikantis faktiniais duomenimis grindžiamo požiūrio spręsti narkotikų reiškinių problemą.

Pagrindiniai šios strategijos tikslai yra: padėti gerokai sumažinti narkotikų paklausą, priklausomybę nuo narkotikų vartojimo ir su narkotikais susijusį pavojų ir žalą sveikatai bei visuomenei; padėti trikdyti neteisėtų narkotikų rinkos veikimą ir gerokai sumažinti galimybių gauti neteisėtų narkotikų; skatinti koordinavimą, vykdant aktyvias diskusijas ir analizuojant naujausius pokyčius bei problemas, kylančias kovos su narkotikais srityje ES ir tarptautiniu lygiu; toliau stiprinti ES, trečiųjų šalių ir tarptautinių organizacijų dialogą ir bendradarbiavimą kovos su narkotikais klausimais; prisidėti prie geresnio stebėsenos, mokslinių tyrimų ir vertinimo rezultatų platinimo ir geresnio visų narkotikų reiškinių aspektų ir intervencijos priemonių poveikio supratimo, siekiant sudaryti patikimą ir išsamią įrodymų bazę, skirtą politikai formuoti ir priemonėms rengti.

Valstybės, susiduriančios su narkotikų problema, kovai su ja skiria ypatingą dėmesį: finansuoja antinarkotines programas, tobulina įstatymus, stiprina institucinius gebėjimus, skatina tarptautinį bendradarbiavimą. Tačiau įžvelgti šių priemonių efektyvumą yra sunku. Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos valstybėse, stebimas nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, skaičių didėjimas: nuolatos

1 Europos Sąjungos kovos su narkotikais strategija (2013–2020 m.) [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-11]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:402:0001:0010:lt:PDF>>.

konfiskuojamos didelės siuntos narkotikų ir psichotropinių medžiagų, populiarėja naujos nekontroliuojamos psichoaktyvios medžiagos.

Šiandieną sunku atsakyti į klausimą, ar naudojamos kovos su narkotikais priemonės duoda apčiuopiamos pridėtinės vertės? Ką reikėtų daryti, kad šie veiksmai būtų efektyvūs ir padėtų sumažinti egzistuojančią problemą? Ar įmanoma sukurti efektyvią vienodą Europos Sąjungos narkotikų politiką?

1. Nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kriminalizavimo aspektai

Baudžiamieji įstatymai kriminalizuoja visas įmanomas veikas, susijusias su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis ir jų pirmtakais (prekursoriais). Reikėtų paminėti, jog už įgijimą ir laikymą nedideliais kiekiais neturint platinimo tikslų pagal galiojančius įstatymus nustatyta ir baudžiamoji (BK 259 str. 2 d.) ir administracinė atsakomybė (ATPK 44 str.). Tačiau atsakomybių atribojimo klausimas už šias veikas įstatymiškai neišspręstas. Kitas labai svarbus kriminalizavimo aspektas susijęs su tam tikromis aplinkybėmis, kurios turi reikšmės baudžiamosios atsakomybės griežtumui. Tai – platinimo tikslo buvimas ar nebuvimas; neteisėtame disponavime esančių narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekiai (nedidelis, paprastas, didelis, labai didelis) ir veika, padaryta nepilnamečio atžvilgiu.

Štai Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2010 m. kovo 23 d. nuosprendžiu E. B. pagal BK 259 straipsnio 2 dalį išteisintas, neįrodžius, kad jis padarė nusikalstamą veiką. E. B. buvo kaltinamas tuo, kad romų bendrijoje iš nenustatyto asmens, neteisėtai, neturėdamas tikslo parduoti ar kitaip platinti, už 70 Lt įgijo tyrimo metu nenustatytą nedidelį kiekį psichotropinės medžiagos – metamfetamino ir tyrimo metu nenustatytą nedidelį kiekį narkotinės medžiagos – heroino. Konstatuota, kad E. B. veiksmai atitinka ATPK 44 straipsnio 2 dalies požymius².

Nors prokuroras apeliaciniu ir kasaciniu skundais prašė nuteisti E.B. pagal BK 259 straipsnio 2 dalį, skundai buvo atmesti. Šioje byloje esančiais įrodymais (E. B. parodymai, medicinos apžiūros dėl neblaivumo, girtumo ar apsvaigimo nustatymo aktas, specialisto išvada) tiksliai nenustatyta, kokias konkrečiai narkotines ir psichotropines medžiagas įgijo E. B., ir visiškai nenustatytas tokių medžiagų kiekis, nes šias medžiagas kaltininkas buvo suvartojęs. Taigi išnaudojus visas galimybes nenustatytas inkriminuotos nusikalstamos veikos dalykas. Dėl to abiejų instancijų teismai teisingai konstatavo, kad kaltinimas padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK 259 straipsnio 2 dalyje, pagrįstas prielaidomis, nesant objektyvių įrodymų dėl šios nusikalstamos veikos sudėties požymių buvimo E. B. veikoje. Byloje esančiais įrodymais konstatuotinas tik faktas, kad E. B. vartojo narkotines ir psichotropines medžiagas be gydytojo paskyrimo, t. y. jo veikoje yra ATPK 44 straipsnio 2 dalyje numatyto pažeidimo požymių.

2 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-671/2010.

Buvo atmestinas ir prokuroro argumentas, kad, nustačius, jog E. B. veikoje yra ATPK 44 straipsnio 2 dalyje numatyto pažeidimo požymių, bei atsižvelgus į ATPK 9 straipsnio 2 dalį, jo veika kvalifikuotina pagal BK 259 straipsnio 2 dalį, nes tokiu atveju narkotinių ir psichotropinių medžiagų įgijimo faktas būtų preziumuojamas šių medžiagų vartojimo faktu, o tai prieštarauja BPK 44 straipsnio 6 dalies, 301 straipsnio 1 dalies, 305 straipsnio 1 dalies 1, 2 punktų nuostatomis. Apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, kiekvienas inkriminuojamos nusikalstamos veikos sudėties požymis turi būti konstatuojamas jo buvimą pagrindus įrodymais, kurių visuma neginčijamai patvirtina kaltinamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką“.

2. Baudžiamojo kodekso 259 ir 260 straipsnių atskirų nusikalstamos veikos sudėties požymių vertinimas bei atribojimo kriterijai

BK 260 straipsnio 1 dalyje nustatyta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, perdirbimą, įgijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą turint tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba už pardavimą ar kitokį narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimą. BK 259 straipsnio 1 dalyje nustatyta baudžiamoji atsakomybė už disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti. Taigi šios nusikalstamos veikos yra atribojamos pagal objektyvųjį nusikaltimo sudėties požymį – narkotinių ar psichotropinių medžiagų pardavimą ar kitokį platinimą bei subjektyvųjį požymį – nusikalstamos veikos padarymo tikslą.

Tikslas įrodinėjamas remiantis ne tik kaltininko parodymais, bet ir objektyviais bylos duomenimis. Teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad, sprendžiant klausimą dėl kaltininko kaltės, jo turėto tikslo disponuojant narkotinėmis (psichotropinėmis) medžiagomis, svarbią reikšmę turi šių medžiagų kiekis, jų įgijimo, laikymo, suradimo aplinkybės, paruoštų vartoti dozių skaičius, taip pat tai, ar kaltininkas anksčiau jas yra platinęs, ar buvo susitarimas su vartotoju ir kiti objektyvūs bylos duomenys³.

Dažniausiai šių nusikalstamų veiksmų kvalifikavimą lemia subjektyvusis požymis – tikslo platinti narkotines ar psichotropines medžiagas turėjimas arba neturėjimas. Be abejo, tokio pobūdžio baudžiamosiose bylose, kuriose asmenys kaltinami dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų neteisėto gaminimo, perdirbimo, įgijimo, laikymo, gabenimo ar siuntimo turint tikslą jas parduoti ar kitaip platinti, kyla veikos kvalifikavimo problemų. Labai svarbu nustatyti ir tirti ne tik patį narkotinių ar psichotropinių medžiagų aptikimo pas asmenį faktą, bet ir kitas konkrečias veikos aplinkybes. Svarbu nustatyti aplinkybes, kurios patvirtintų ir (ar) paneigtų, kad kaltininkas vartoja narkotines ar psichotropines medžiagas, svarbu nustatyti, kokias konkrečiai. Ar narkotinės ir psichotropinės medžiagos rastos pas įtariamąjį ar kaltinamąjį jų namuose, ar jos sutampa su medžiagomis, rastomis jų organizme. Taip pat būtina įvertinti tokių asmenų turtinę padėtį dėl galimumo įsigyti didelį kiekį narkotinės ar psichotropinės medžiagos. Tai tik

3 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-629/2011; Kasacinė nutartis Nr. 2K-473/2012.

objektyvių nusikalstamos veikos sudėties požymių svarba. Ne ką mažiau svarbūs yra ir subjektyvūs požymiai, ypač nustatant kaltinamojo tyčią. Vis dėlto praktikoje veikų, susijusių su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimas yra susijęs su įrodymų vertinimo problema.

Tuo atveju, jei narkotinės ar psichotropinės medžiagos nebuvo parduotos ar kitaip platintos, kaltininko veiksmai gali būti kvalifikuojami pagal BK 260 straipsnio 1 dalį tik nustačius, kad jie buvo atlikti, turint tikslą tas medžiagas parduoti ar kitaip platinti. Toks tikslas suponuoja kaltininko tiesioginę tyčią darant šią nusikalstamą veiką.

Įdomus teismų praktikos pavyzdys, parodantis, kaip auginimas transformavosi į gaminimą platinimo tikslais:

Vilkaviškio rajono apylinkės teismo 2004 m. spalio 27 d. nuosprendžiu S. D. nuteistas pagal BK 265 str. ir 260 str. 1 d. už tai, kad Vilkaviškio r. 473 kv. m. žemės plote augino didelį kiekį (1250,296 kg) aguonų, be to, iš savo paties užaugintų aguonų lauko nuskynė ne mažiau kaip 9284 g narkotinių medžiagų – aguonų ir jų dalių (išskyrus sėklas), iš kurių ne mažiau kaip 1050 g perdirbo, sumaldamas mėsos malimo mašinėle, ir, turėdamas tikslą parduoti, laikė jas savo sodybos gyvenamajame name bei ūkiniame pastate, kol jas surado policijos pareigūnai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, jog neleistina narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimo požymį išvesti iš kitų vėlesnių veikų: vartojimo, gabenimo, platinimo ir kt. Štai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija kasacinėje nutartyje Nr. 2K-P-218/2009 pasisakė, kad kiekviena iš alternatyvių veikų „turi savarankišką baudžiamosios atsakomybės pagrindimo kaltininkui reikšmę ir todėl kiekviena iš jų turi turėti savarankišką procesinį įrodinėjimą, o ne preziumuojamos („išvedamos“) iš kitų neginčijamai įrodytų vėlesnių veikų“. Plenarinė sesija pašalina iš kaltinimo narkotinių priemonių įgijimo ir laikymo požymius, nes nenustatyta jokių šių veikų aplinkybių. Kaltinime paliktas tik nustatytas gabenimo faktas⁴.

Kaltinant ką nors neteisėtu laikymu, visad reikia įrodyti, jog kaltininkas iš tiesų disponavo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, t. y. turėjo galimybę spręsti laikomo daikto likimą, be to, identifikavo save kaip šio daikto turėtojas. Tai ypač svarbu įrodyti, kai medžiagos rastos neutralioje teritorijoje arba kai jos laikomos bute, kuriame gyvena ir kiti asmenys.

Byloje V. A. buvo nuteistas pagal BK 259 straipsnio 1 dalį už narkotinių medžiagų laikymą, nes jo bute buvo rasta 12 vienetų tablečių, kuriose yra 0,771 g psichotropinės medžiagos MDMA (metilendioksimetamfetamino).

Kasacinis teismas dėl šios veikos V. A. išteisino nurodęs, kad „vien narkotinių medžiagų suradimo faktas bute, kuriame gyvena keli asmenys, nesant kitų duomenų ir nedarant prielaidos, neduoda pagrindo padaryti pagrįstą išvadą, kad jos priklauso konkrečiam asmeniui. Apkaltinamojo nuosprendžio pagrįsti prielaidomis negalima, nes įro-

4 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-P-218/2009.

dymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys (BPK 20 straipsnio 1 dalis)⁵.

Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2006 m. gruodžio 11 d. nuosprendžiu (pakeistu Klaipėdos apygardos teismo 2007 m. balandžio 19 d. nuosprendžiu) V. L. nuteistas už tai, kad 2006 m. gegužės 23 d., apie 23.10 val., bute, kuriame jis gyveno su seserimi J. L., išgirdęs policijos pareigūnų balsus, paėmė seseriai priklausančias narkotines bei psichotropines medžiagas (0,151 g metamfetamino ir 0,058 g heroino), paslėpė savo kojiniėje ir taip neteisėtai jas laikė iki tos pačios dienos 23.15 val., kai kratos metu šias medžiagas jo kojiniėje rado ir paėmė policijos pareigūnai.

Kasaciniu skundu nuteistasis V. L. prašė bylą nutraukti, nes narkotines ir psichotropines medžiagas savo kojiniėje jis paslėpė tik norėdamas padėti seseriai J. L. išvengti baudžiamosios atsakomybės. Iškilio klausimas, ar tai galima laikyti laikymu? Kasacinis nuteistojo V. L. skundas patenkintas, dėl kaltinimo pagal BK 259 straipsnio 1 dalį jis išteisintas. Kasacinio teismo išteisinamieji motyvai buvo tokie:

„Žemesnės instancijos teismai teisingai konstatavo objektyviusius požymius – V. L., paslėpęs narkotines bei psichotropines medžiagas savo rūbuose jas laikė, tačiau neatkreipė dėmesio į subjektyviusius šios veikos požymius. Tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teismo bylos nagrinėjimo metu V. L. nuosekliai parodė, kad kambaryje kartu su juo gyvena jo sesuo J., kuri tame kambaryje ir laikė narkotines medžiagas. Kadangi jis žinojo, kad sesuo narkotines medžiagas laiko po televizoriumi, todėl, kai atvyko policijos pareigūnai daryti kratos, jis paėmė tas medžiagas ir paslėpė savo kojiniėje, tikėdamasis, kad ten jų policijos pareigūnai neras ir jo sesuo išvengs baudžiamosios atsakomybės. Šis V. L. aiškinimas nepaneigtas, priešingai, J. L. patvirtino savo brolio parodymus ir jų parodymai tiek ikiteisminiame tyrime, tiek teisme sutapo. V. L. tyčia ir tikslas buvo paslėpti sesers įgytas ir laikytas narkotines bei psichotropines medžiagas, kad jų nerastų policijos pareigūnai, ir taip padėti seseriai išvengti baudžiamosios atsakomybės.“⁶

Taigi V. L. savo veiką suvokė kaip sesers įgytų ir laikytų narkotinių bei psichotropinių medžiagų slėpimą, todėl šioje veikoje nėra BK 259 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo sudėties – subjektyviųjų šio nusikaltimo požymių – tyčios laikyti narkotines medžiagas, nes paprastai laikomos tos medžiagos, kurias kaltininkas buvo įgijęs, be to, jos buvo laikomos tik keletą minučių. Remdamasi tuo, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatavo, kad nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, todėl teismų sprendimai dėl V. L. naikintini dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo.

Labai dažnai teismų praktikoje kyla problemų nustatant padarytos veikos teisėtumą ar neteisėtumą:

Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. birželio 8 d. nuosprendžiu J. P. nuteistas pagal BK 259 straipsnio 1 dalį ir 199 straipsnio 2 dalį už tai, kad 2005 m. vasario 28 d. Rusijos Federacijos Sovetsko mieste neteisėtai, neturėdamas tikslo parduoti ar kitaip

5 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-157/2006.

6 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-613/2007.

platinti, įgijo, o po to, neturėdamas leidimo, kontrabandos būdu per Lietuvos Respublikos valstybės sieną – Klaipėdos teritorinės muitinės Panemunės kelio postą – gabeno psichotropines medžiagas – 100 tablečių „Fenazepam“, kurių sudėtyje yra 0,1 g minėto pavadinimo psichotropinės medžiagos⁷.

Nuteistasis kasaciniu skundu prašė jį išteisinti, nes dvi dėžutes vaistų „Fenazepam“ be recepto jis nupirko savo žmonai ir jos motinai ir neturėjo tyčios pažeisti įstatymus. Kasacinis skundas buvo patenkintas. Tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teismo bylos nagrinėjimo metu nustatyta, kad J. P. parvežti įvairių vaistų, tarp jų ir „Fenazepam“, paprašė jo buvusi žmona Z. P. J. P. vaistus pirkė Rusijos Federacijos Sovetsko miesto vaistinėje be recepto, kurio pateikti ir nebuvo reikalaujama. Taigi J. P. vaistus „Fenazepam“ įsigijo teisėtai, nepažeisdamas galiojančios Rusijos Federacijoje šių vaistų įsigijimo tvarkos, nes šioje valstybėje minėti vaistai yra parduodami be recepto. Taigi J. P. veikoje nėra nusikaltimo, numatyto BK 259 straipsnio 1 dalyje, sudėties objektyviosios pusės požymio – neteisėtos veikos, nes J. P. vaistus „Fenazepam“ įsigijo teisėtai pagal Rusijos Federacijoje nustatytą tvarką – vaistinėje.

Analizuojant BK 260 straipsnio objektyvius požymius, praktinių problemų kyla vertinant narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimo kaip veikos turinį. Ypač padažnėjus atvejų, kai narkotinės ar psichotropinės medžiagos permetamos į pataisos namų teritoriją.

Iš baudžiamosios bylos matyti, kad, teismams visapusiškai išanalizavus byloje esančius įrodymus ir įvertinus jų visetą, nustatyta, jog: nuteistasis M. Z. abu kartus narkotines medžiagas permetė A. K. prašymu, jo nurodytoje vietoje; plastikinius maišelius su narkotinėmis medžiagomis iš A. K. jis paimdavo likus valandai iki permetimų; dėl permetimų laiko bei vietos buvo tariamasi telefonu su vienu iš bausmę Vilniaus 2–uosiuose pataisos namuose atliekančių asmenų; pirmą kartą nepavykus narkotinių medžiagų permesti (paketui nukritus į apsaugos ruožą ir patekus į apsaugos darbuotojų rankas), M. Z. antrą kartą narkotines medžiagas permetė kitoje vietoje (tačiau ir šįkart jas paėmė apsaugos darbuotojai); buvo reali galimybė permesti bausmę atliekantiems nuteistiesiems. Vadinasi, šie objektyvūs bylos duomenys patvirtina, kad M. Z. heroiną įgijo, laikė, gabeno turėdamas tikslą jį platinti. Todėl pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai nuteistojo M. Z. aiškinimą, kad jis neturėjo tikslo platinti narkotinių medžiagų, pagrįstai įvertino kaip neatitinkantį bylos aplinkybių⁸.

Kasacinės instancijos teismas identifikavo ir platinimo tikslo nustatymo kriterijus. Tikslas parduoti ar kitaip platinti narkotines ar psichotropines medžiagas reiškia kaltininko norą atlygintinai ar neatlygintinai perduoti šias medžiagas kitiems asmenims. Nusikalstamos veikos padarymo tikslas įrodinėjamas remiantis ne tik kaltininko parodymais, bet ir objektyviais bylos duomenimis. Teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad sprendžiant, ar kaltininkas turėjo tikslą parduoti ar kitaip platinti narkotines ar psichotropines medžiagas, svarbią reikšmę turi šių medžiagų kiekis, jų įgijimo, laikymo,

7 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-107/2006.

8 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-281/2009.

suradimo aplinkybės, paruoštų vartoti dozių skaičius, taip pat tai, ar kaltininkas pats vartoja šias medžiagas, ar anksčiau jas yra platinęs, ar buvo susitarimas su vartotoju ir kiti objektyvūs bylos duomenys⁹.

Kitoje baudžiamojoje byloje kasatorius teigė, jog byloje nėra įrodymų, kad jis kam nors konkrečiai būtų davęs narkotinių medžiagų nemokamai ar už pinigus. Toks argumentas neatitinka faktinių bylos aplinkybių, nes įstatymo nustatyta tvarka teismo apklaustas liudytojas, kuriam taikomas anonimiškumas, parodė iš A. S. kelis kartus sau pirkęs kanapių. Be to, pagal aptartas BPK 20 straipsnio nuostatas tikslas platinėti narkotines medžiagas gali būti nustatytas ne tik pagal duomenis apie ankstesnį jų pardavimą ar kitokį perleidimą, bet ir pagal kitus bylos duomenis. Teismai tokį jo tikslą nustatė ir pagal narkotinių medžiagų sufasavimą į 20 vnt. maišelių, didelį kiekį (330 vnt.) kratos metu rastų tuščių tokių pat maišelių, nuteistojo gautų SMS žinučių turinį, paties nuteistojo parodymus ikiteisminio tyrimo metu, paskelbtus pagal BPK 276 straipsnio 4 dalies nuostatas. Toks įrodymų vertinimas visiškai atitinka teismų praktiką šios kategorijos bylose, kuria, beje, šioje byloje rėmėsi ir žemesnių instancijų teismai¹⁰.

3. Dėl nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų ir modelio taikymo teisėtumo

Baudžiamoji teisė neatlieka savo paskirties, kai baudžiamoji atsakomybė taikoma už veikas, kurios padaromos pačios valstybės iniciatyva. Valstybė turi pareigą imtis visų priemonių, kad nusikalstamos veikos nebūtų daromos, ir jokių atveju pati nekurstyti tokių veikų darymo. Baudžiamojo proceso normų aspektu pažymėtina, kad baudžiamasis procesas turi prasidėti, kai turima informacijos apie asmens galimai daromą nusikalstamą veiką, tačiau proceso veiksmai negali būti atliekami siekiant paskatinti asmenį atlikti BK draudžiamus veiksmus. Taip pradėtas procesas negali baigtis išprovokauto asmens nubaudimu. BPK 2 straipsnyje nustatyta, kad prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika. Ši BPK nuostata aiškiai apibrėžia valstybės subjektų pareigas: proceso veiksmai privalo būti atliekami paaiškėjus nusikalstamos veikos požymiams, tačiau baudžiamojo persekiojimo veiksmai negalimi, norint tokius požymius dirbtinai „sukonstruoti“.

Baudžiamosiose bylose, susijusiose su narkotikais, kaltinamieji ar nuteistieji savo nekaltumą dažnai grindžia tuo, jog padaryti nusikaltimus juos išprovokavo liudytojai, kuriems buvo taikomas anonimiškumas. Kadangi tokie asmenys veikia policijos pareigūnų nurodymu, laikytina, kad padaryti jiems inkriminuotus nusikaltimus sukurstė, išprovokavo teisėsaugos institucijos.

9 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-166/2010.

10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-644/2010.

Vienoje baudžiamojoje byloje nuteistasis kasaciniame skunde pažymėjo, kad byloje nenustatyta, ar jis buvo įsigijęs ir laikė psichotropines ir narkotines medžiagas iki liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas, skambučio, kurio metu šis paprašė padėti jam gauti narkotinių medžiagų. Kasatorius skunde teigė, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų asmeniui, kuriam taikomas anonimiškumas, jis niekad nesiuolė, tų medžiagų gaudavo ir tam asmeniui parduodavo tik pastarojo paprašytas. Be to, anot kasatoriaus, provokacinę policijos pareigūnų veiksmų pobūdį patvirtina aplinkybė, kad jie inicijavo ir organizavo nusikalstamą veiką ir po to, kai duomenų apie pirmąjį narkotinių medžiagų pardavimo epizodą jau turėjo pakankamai¹¹.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija padarė išvadą, jog nagrinėjamoje byloje duomenys patvirtina, kad nusikalstamas veikas, už kurias šioje byloje nuteistas asmuo būtų padaręs ir be valstybės pareigūnų įsikišimo, nes iš bylos duomenų matyti, kad neteisėtas disponavimas narkotinėmis medžiagomis jam buvo įprasta veikla. Ji buvo pradėta iki patvirtinant NVIM. Asmuo, kuriam taikomas anonimiškumas, buvo tik vienas iš narkotinių bei psichotropinių medžiagų pirkėjų. Todėl nusikalstamų veiksmų imitavimu buvo tik „prisijungiamą“ prie daromų nusikaltimų.

Provokuoti asmenis padaryti nusikalstamas veikas draudžia tiek Kriminalinės žvalgybos įstatymas, tiek ir Baudžiamojo proceso kodeksas (BPK 159 str. 3 d.). Provokavimo sąvoką apibrėžia Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas, kurio 5 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad provokavimas – tai spaudimas, aktyvus skatinimas ar kurstymas padaryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jeigu dėl to asmuo padaro ar kėsinaisi padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti¹².

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse ne kartą, remdamasis ir Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 8 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, yra išaiškinęs, kokiais vertinimo kriterijais bei taisyklėmis turi būti vadovojamasi teismams sprendžiant leistinų tyrimo veiksmų atribojimo nuo provokacijos klausimą, ir pažymėjęs, kad neviešo pobūdžio tyrimo veiksmai turi atitikti reikalavimą, jog jie būtų atliekami iš esmės pasyviu būdu, t. y. tiek asmuo, veikiantis pagal NVIM, naudojamą pagal OVI, tiek nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų (naudojamų BPK 159 straipsnyje nustatytais pagrindais ir tvarka) dalyvis negali skatinti, įtikinėti ar kitokiais veiksmais kurstyti asmenį padaryti konkrečią nusikalstamą veiką, kad provokavimo faktas turi būti konstatuojamas, kai ištirtos bylos aplinkybės leidžia padaryti išvadą, jog atitinkama nusikalstama veika nebūtų buvusi padaryta be valstybės pareigūnų įsikišimo¹³.

11 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-202/2013.

12 Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 122-6093.

13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-418/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-192/2010.

Tiek pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo, tiek pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją suformuota teismų praktika patvirtina, kad, nustačius provokacijos faktą, visi įrodymai, gauti provokavimo metu, turi būti pripažinti neleistiniais. Paties kaltinamojo prisipažinimas nepaneigia provokacijos fakto bei jo padarinių, prisipažinimas tokioje situacijoje nėra tinkamas įrodymas kaltinamojo kaltei pagrįsti.

Europos Žmogaus Teisių Teismas, išnagrinėjęs bylą *Lalas prieš Lietuvą*, savo 2011 m. kovo 1 d. sprendime konstatavo, kad, tiriant M. Lalo veiką bei nagrinėjant bylą Lietuvos Respublikos teismų instancijose, buvo pažeista Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis¹⁴. Iš EŽTT sprendimo byloje *Lalas prieš Lietuvą*, kaip ir iš kitų sprendimų, kuriuose EŽTT sprendė teisėtų veiksmų atribojimo nuo provokacijos klausimą, yra aišku, kad slaptų tyrimo metodų taikymo aplinkybių išsamus ištyrimas teismo posėdyje yra būtinas visais atvejais, kai byloje turi būti sprendžiama, ar traukiamas baudžiamojon atsakomybėn asmuo nebuvo sukurstytas daryti nusikalstamą veiką. Be tokio įrodymų tyrimo, atliekamo laikantis esminių baudžiamojos proceso principų, teismas negali padaryti patikimos išvados dėl pareigūnų atliktų tyrimo veiksmų peraugimo ar neperaugimo į provokuojančius veiksmus.

Nagrinėjant bylą teisme valstybės institucijoms tenka našta paneigti gynybos argumentus dėl provokavimo (nebent tie argumentai būtų visiškai neįtikinami); kad tai gali būti padaryta tik vadovaujantis rungimosi principu ištyrus įrodymus apie kaltinamojo elgesį prieš specialių veiksmų prieš jį sankcionavimą; kad tikrinant, ar kaltinamasis nebuvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką, būtina nustatyti: a) priežastis, dėl kurių buvo nuspręsta vykdyti operaciją; b) pareigūnų dalyvavimo darant nusikalstamą veiką laipsnį ir c) kaltinamajam taikyto provokavimo ar spaudimo pobūdį¹⁵.

Tokio pobūdžio baudžiamosiose bylose kyla ir veikos baigtumo / nebaigtumo klausimas, kai buvo taikytas NVIM.

Kauno rajono apylinkės teismo 2010 m. vasario 11 d. nuosprendžiu H. D. pagal BK 260 straipsnio 1 dalį nuteistas už tai, kad 2007 m. spalio 20 d. iš ikiteisminio tyrimo metu nenustatyto asmens, turėdamas tikslą parduoti, įgijo kokainą (bendra masė – 0,645 g, gryna masė – 0,324 g), jį laikė ir tą pačią dieną pardavė už 200 Lt asmeniui, slapyvardžiu Nr. 1, veikusiam pagal teismo sankcionuotus NVIV. H. D. pagal BK 260 straipsnio 1 dalį taip pat nuteistas už tai, kad 2007 m. spalio 24 d. iš ikiteisminio tyrimo metu nenustatyto asmens, turėdamas tikslą parduoti, įgijo kokainą (bendra masė – 0,734 g, gryna masė – 0,247 g), jį laikė ir tą pačią dieną pardavė už 200 Lt asmeniui, slapyvardžiu Nr. 1, veikusiam pagal teismo sankcionuotus NVIV¹⁶.

Kasaciniu skundu nuteistasis prašė jo veikas vertinti kaip pasikėsinimą, tačiau kasacinis skundas buvo atmestas. Kasatorius neginčijo jam inkriminuotų nusikalstamų veikų kvalifikavimo pagal BK 260 straipsnio 1 dalį. Jis ginčija tik tų veikų baigtumą, tvirtindamas, kad dėl to, jog narkotinės medžiagos buvo parduotos ne tikram jų pirkėjui, o tik imituojančiam nusikalstamą veiką asmeniui, nusikaltimai liko nebaigti ir turėtų

14 *Lalas v. Lithuania*, no. 13109/04, judgment of 1 March 2011.

15 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2A-P-6/2008.

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-585/2010.

būti papildomai kvalifikuoti pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, kaip pasikėsinimas padaryti nusikalstamas veikas.

Teisėjų kolegija padarė išvadą, kad šis kasatoriaus argumentas yra nepagrįstas. Iš skundžiamų teismų sprendimų matyti, kad H. D. yra nuteistas ne tik už narkotinių medžiagų pardavimą asmeniui, slapyvardžiu Nr. 1, veikusiam pagal Kauno rajono apylinkės teismo teisėjo 2007 m. spalio 3 d. priimtą nutartį atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, bet ir už tų medžiagų įgijimą ir laikymą, turint tikslą jas parduoti. Kasatorius yra nuteistas už trijų alternatyvių veiksmų – įgijimo, laikymo ir pardavimo – atlikimą. Narkotinių medžiagų įgijimas ir laikymas, tutint tikslą jas parduoti ar kitaip platinti, yra baigtas nusikaltimas. Todėl trečiojo alternatyvaus veiksmo įvykdymo stadija (baigtumas) negali pakeisti visos nusikalstamos veikos kvalifikavimo.

Išvados

Organizuotos nusikalstamos grupuotės savo pajėgumus labiausiai didina nusikalstamos veiklos srityse kaip narkotikų kontrabanda ir jų platinimas. Beveik visuose Lietuvos regionuose organizuotos nusikalstamos grupuotės suformavo prekybos narkotikais infrastruktūrą, išvystė tiekimo kanalus ir platintojų tinklus. Prekybos narkotikais sistemoje išlieka ir ją kontroliuoja netgi į laisvės atėmimo vietas patekę organizuotų nusikalstamų grupuočių nariai.

Praktikoje veikų, susijusių su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimas yra susijęs su įrodymų vertinimo problema.

Teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad, sprendžiant klausimą dėl kaltininko kaltės, jo turėto tikslo disponuojant narkotinėmis (psichotropinėmis) medžiagomis, svarbią reikšmę turi šių medžiagų kiekis, jų įgijimo, laikymo, suradimo aplinkybės, paruoštų vartoti dozių skaičius, taip pat tai, ar kaltininkas anksčiau jas yra platinęs, ar buvo susitarimas su vartotoju ir kiti objektyvūs bylos duomenys.

Tiek pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo, tiek pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją suformuota teismų praktika patvirtina, kad, nustačius provokacijos faktą, visi įrodymai, gauti provokavimo metu, turi būti pripažinti neleistiniais. Paties kaltinamojo prisipažinimas nepaneigia provokacijos fakto bei jo padarinių, prisipažinimas tokioje situacijoje nėra tinkamas įrodymas kaltinamojo kaltei pagrįsti.

Literatūra

Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 122-6093.

Europos Sąjungos kovos su narkotikais strategija (2013–2020 m.) [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-11]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:402:0001:0010:lt:PDF>>.

Kasacinė nutartis Nr. 2A-P-6/2008.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-107/2006.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-157/2006.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-166/2010.

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-192/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-202/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-281/2009.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-418/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-473/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-585/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-613/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-629/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-644/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-671/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-P-218/2009.
- Lalas v. Lithuania*, no. 13109/04, judgment of 1 March 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-11]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:402:0001:0010:lt:PDF>>.

THE PECULIARITIES OF QUALIFICATION OF CRIMINAL OFFENCES, RELATED TO NARCOTIC AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES

Aurelijus Gutauskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Today, a rapidly spreading drug addiction is one of the most relevant problems in Lithuania. It is possible to state without reservation that it has become a threatening social phenomenon. Drug addiction is considered to be one of the national threats. Trafficking in narcotic and psychotropic substances is being conducted on an international level, destroying states' economic and political welfare. The use of these substances has a negative impact on human mental and physical health, ruins human personality and produces other negative effects. In the article bodies of criminal acts, namely, an object, a subject, an act, an entity, guilt and a purpose, set forth in Articles 259, 260 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, are analysed.*

Keywords: *narcotic substances, psychotropic substances, criminal liability, the qualification of crimes against drugs.*

Aurelijus Gutauskas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamosios teisės normų aiškinimo, taikymo bei tobulinimo problemos.

Aurelijus Gutauskas, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Criminal Law and Procedure, Professor. Research interests: issues of interpretation, application and development of criminal law.